

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Гусак Дарії Григорівни
"Розвиток економіки Волинської області в
другій половині 60-х – першій половині 80-х років ХХ століття",
подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Дисертаційне дослідження Д.Г.Гусак виконане на актуальну тему як з практичної, так і, власне, наукової точки зору. Сучасна Україна поступово, складно, болісно, але неухильно проводить корінні економічні реформи, розбудовує якісно нові форми економічного життя. В контексті цього важливим є історичний досвід, набутий українським народом у різного роду економічних перетвореннях у минулі історичні періоди як у загальнореспубліканському, так і в регіональному вимірах.

Особливий інтерес становить близький до нашого часу період другої половини 60-х – першої половини 80-х років ХХ ст., що увійшов в історію під назвою "період застою". Можна погодитись з думкою дисертантки, що "аналіз господарського життя Волинської області в другій половині 60-х – першій половині 80-х років ХХ століття певною мірою пояснює причини багатьох проблем, які, попри глибоку трансформацію політичної й економічної систем в Україні після розпаду СРСР і краху радянського тоталітаризму, виявляються в сучасному соціально-економічному розвитку області, в стані промисловості і сільського господарства, в психології й ментальності працівників, у соціальних проблемах краю" (с. 6).

Мета дисертаційної роботи Д.Г.Гусак полягає в тому, щоб на основі нових джерел і здобутків сучасної історичної науки проаналізувати загальні тенденції та особливості економічного розвитку Волинської області в другій половині 60-х – першій половині 80-х років ХХ ст.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів (10 підрозділів), висновків і списку використаних джерел та літератури, який включає 600 найменувань.

У вступі дисертантка обґрунтовує актуальність теми, розкриває її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначає мету і завдання, предмет, об'єкт, хронологічні і територіальні межі роботи, її методи, наукову новизну і практичне значення, акцентує на апробації результатів дослідження.

В розділі "Історіографія, джерела та методологія дослідження" Д.Г.Гусак розкриває стан наукової розробки теми, її джерельну базу та методологію дослідження. Загалом можна погодитись із запропонованим авторкою поділом літератури на три групи. Предметом її уваги став великий корпус наукових праць. Однак варто було не лише згрупувати літературу, а й виділити етапи в історіографії означеної дисертанткою проблеми, питання досліджені, малодосліджені і зовсім не досліджені. Тоді чіткіше і зрозуміліше звучав би визначений у роботі "предмет дослідження". Підсумкова авторська теза про "відносно невелику кількість публікацій, безпосередньо пов'язаних з вивченням господарського життя Волинської області" (с. 23) не може бути повноцінним висновком історіографії проблеми. Таким він міг би бути при наявному огляді загальних праць і детальному аналізі отієї "відносно невеликої кількості публікацій", які присвячені власне проблемам розвитку економіки Волинської області.

Невиправданим, на мій погляд, є віднесення праць учених української діаспори до зарубіжної історіографії. Їхні праці – невід'ємна складова частина вітчизняної історіографії. До аналізу зарубіжної історіографії доцільно було б включити, крім названих, праці Роберта Левіса, Ральфа Клема, Річарда Ровланда, Яна Деленбранта, Пітера Вороби, Девіда Лейна, Кена Джовіта, Ендрю Волдера, Тері Мартіна, Владіміра Шляпентоха, Шейли Фіцпатрік, Рональда Суні, в яких з різних методологічних позицій характеризується радянське суспільство, національна політика в СРСР, становище України і українців у 60–80-ті роки ХХ ст.

Дисертаційне дослідження Д.Г.Гусак побудоване на доволі широкій джерельній базі. Її основу становлять матеріали двох центральних архівів та

архіву Волинської області, опубліковані збірники документів і матеріалів, статистичні збірники, довідники, щорічники, преса, спогади партійних і державних керівників. Щодо останніх – то це особливо важливо і цінно мати інформацію "з перших рук". Водночас цього недостатньо. Необхідно було б ширше використати джерела особового походження: листи, скарги, заяви, пропозиції, спогади, щоденники, дописи в газети простих трудівників. Це допомогло б повніше і глибше розкрити реальності повсякдення економічного життя області.

На основі матеріалів і даних по Волинській області в роботі доволі повно охарактеризовано зміст та основні напрямки економічної політики радянської влади в період "застою", висвітлено сутність економічної реформи, розпочатої в 1965 р. та показано зміни, які відбулися в управлінні промисловістю УРСР та Волинської області. Зазначено, що важливим фактором інтенсифікації роботи підприємств області стало реформування оплати праці. На прикладі тресту "Нововолинськвугілля" розглянуто нову систему планування, її ефективність. Значна увага приділена виявленню основних тенденцій розвитку важкої і видобувної промисловості, досліджено стан, динаміку змін у легкій та харчовій промисловості.

У розділі, що характеризує стан сільського господарства області, аналізуються зміни, які мали місце в 60–80-ті рр. ХХ ст. в управлінні сільськогосподарським виробництвом, показано численні безплідні його реорганізації, простежено зміни, які відбулися в рослинництві і тваринництві. І хоча дисертантка наводить немало прізвищ Героїв соціалістичної праці, які досягли високих здобутків у праці, вона справедливо констатує факт зниження темпів зростання валової продукції села, значне сповільнення розвитку тваринницької галузі, зниження продуктивності праці.

Окремий підрозділ дисертації присвячено соціально-виробничій сфері села. В ньому показано роль зв'язку, транспорту, системи заготівлі продуктів матеріально-технічного забезпечення, іригаційної системи, ветеринарії та

захисту рослин. Частково порушена проблема доріг, водо- і газозабезпечення, освітлення, громадського харчування.

У висновках сформульовані основні результати дисертаційної роботи.

Загалом наукові положення та висновки дисертації достатньою мірою обґрунтовані, оскільки базуються на широкій джерельно-літературній базі. Статті, а також наведені авторкою дані апробації, підтверджують достовірність наукових результатів, а також їхню новизну.

В дисертації вперше в сучасній історіографії здійснено аналіз економічного розвитку Волинської області в другій половині 60-х – першій половині 80-х рр. ХХ ст. Системно розкрито соціально-політичні та економічні проблеми промисловості і сільського господарства, зміни в системі управління ними, показано численні і, як правило, малоефективні перебудови місцевого адміністративно-господарського апарату. Дисертанткою доволі повно відтворено динаміку змін в основних галузях промисловості й сільського господарства області, історію створення та діяльності найбільших промислових підприємств краю. Цінно, що автор не оминула і характеристики особистих підсобних господарств населення, хоча у висновках про них не згадується. В роботі дістали подальший розвиток положення про зміст і методи здійснення економічної реформи 1965 р., її суперечливий характер і вплив на промисловість Волинської області; про соціальні та економічні аспекти господарської діяльності колгоспів і радгоспів; про матеріально-технічне забезпечення і кредитування сільськогосподарських підприємств; зміни в системі оплати праці в господарствах; роль соціально-виробничої інфраструктури.

Практична значимість одержаних авторкою результатів підтверджується зв'язком дисертаційного дослідження з науковою темою "Україна за ранньомодерної та новітньої доби: суспільство, політика, культура" кафедри нової та новітньої історії України Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, а також можливостями їх використання для подальших наукових досліджень та в навчально-виховному процесі.

Основні результати, наукові положення і висновки, що наведені в дисертації О.Г.Гусак, висвітлені в 12 наукових публікаціях, в тому числі в 4 статтях, розміщених у фахових наукових виданнях, одній – у збірнику, який включений до міжнародної наукометричної бази РИНЦ. Окремі положення дисертації були озвучені дисертанткою на двох міжнародних та п'яти всеукраїнських наукових конференціях.

Автореферат роботи ідентичний її основним положенням. Оформлення дисертації та автореферату відповідає діючим вимогам. Хоча, на мій погляд, зовсім невиправданим є віднесення наукової літератури, монографій, статей до категорій "джерела" (с. 200). Література і джерела – різні речі за змістом і призначенням.

Щодо інших зауважень:

1. Дисертаційне дослідження Д.Г.Гусак носить по суті міждисциплінарний характер. Воно підготовлено на стику соціальної та економічної історії. Однак роботу можна було б більше "соціалізувати": за формулюванням теми, більшою наповненістю змісту соціальними сюжетами, висновками.

2. Регіональна тематика характеризується переважно двома пріоритетами: або на основі місцевих матеріалів і даних виводяться чи підтверджуються загальні тенденції, закономірності, або на основі загальних закономірностей, тенденцій розкривається специфіка, регіональні особливості процесів. Дисертація Д.Г.Гусак – приклад комбінованого підходу. Однак особливості соціально-економічних процесів відтворені неповно. Чому економіка саме Волинської області, а не Черкаської, Харківської чи Львівської? Які і в чому полягали особливості і відмінності? На цьому потрібно було більше наголосити.

3. В назві дисертації йдеться про "розвиток економіки", в той же час Д.Г.Гусак називає досліджуваний період періодом "застою", а в наукового керівника, професора В.К.Барана, є ряд праць, в яких він цілком правильно пише про системну кризу, яка охопила СРСР з часів хрущовської "відлиги". І

матеріали дисертації значною мірою заперечують наявність "розвитку", засвідчують суттєве зниження темпів зростання (с. 90, 118, 153).

4. Позитивною рисою дисертації Д.Г.Гусак є наявність підрозділу "Методологічні засади дослідження". Його зміст є прийнятним, однак він мав би носити більш прикладний характер. З нього мало б бути зрозумілим: чому "розвиток", а не "становище" чи "застій"; чи автор досліджує особливості економіки Волині, чи на її прикладі – загальні закономірності економіки УРСР і СРСР; чому слабоурбанізована Волинська область, де господарський комплекс означений передусім лісовою, деревообробною, легкою, паливною, машинобудівною та текстильною промисловістю в дисертації представлена передусім важкою та видобувною промисловістю; чому Волинь за природними ресурсами на душу населення на другому місці в Україні, а за соціально-економічними показниками – на 19-му?

В дисертації на с. 116, 118, 196, авторефераті на с. 15 авторка зазначає, що ключове місце в економіці Волині займало сільське господарство. І це правильно. Область аграрно-промислова. Але чому тоді в роботі структурно спочатку розглядається промисловість, а потім – сільське господарство? Данина радянській історіографічній традиції?

5. Окремого розгляду потребувала природозгубна спрямованість діяльності господарюючих об'єктів області. В 60–80-х роки ХХ ст. на Волині погіршувалася ситуація з водними, земельними, лісовими ресурсами, виснажувалися мінерально-сировинні поклади, що негативно позначалося на соціально-економічному розвитку краю, погіршувало природно-ресурсний потенціал, вело до наростання протидії між використанням надр та охороною навколишнього середовища. Таке становище зумовлене переважно екстенсивним характером виробництва впродовж багатьох років у поєднанні з застосуванням недосконалих або відсталих технологій. Рациональне використання і охорона надр, збереження довкілля і сьогодні є гострою проблемою області, про що яскраво свідчить "бурштинова" проблема.

6. Окремого дослідження потребує сфера "тіньової" економіки області. В масштабах СРСР до середини 80-х рр. в ній було задіяно за різними оцінками приблизно 15 млн. осіб.

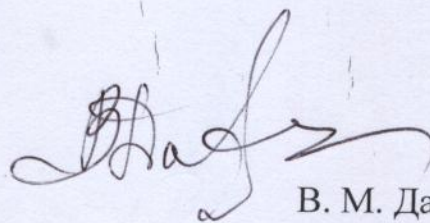
7. Дарія Григорівна дещо зловживає цифровим матеріалом. Окремі сторінки роботи перенасичені цифрами, вони не виправдано присутні навіть у висновках (с. 191–192, 197–199). В тексті мають місце смислові повтори (с. 44–45 і с. 61–62), інколи висновки до розділів дублюються в загальних висновках (с. 117–118 і с. 195–196; с. 132 і с. 196).

Зазначені зауваження, на мою думку, є важливими, однак вони не знижують цінності виконаної Д.Г.Гусак роботи та не впливають вирішальним чином на її загальну позитивну оцінку. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, виконаним на належному науково-теоретичному рівні. Вона містить нові науково обґрунтовані результати в галузі історії України. Дисертація відповідає вимогам "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. (№ 567).

Все вищесказане дає підстави вважати, що Дарія Григорівна Гусак за виконану нею дисертаційну роботу "Розвиток економіки Волинської області в другій половині 60-х – першій половині 80-х років ХХ століття" заслуговує на надання їй наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.0001 – історія України.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
завідувач відділом історії України
другої половини ХХ століття
Інституту історії України НАН України

В. М. Даниленко

ІНСТИТУТ ІСТОРИЇ
України
НАН України
Вітальє
Засвіленчє
ВЧЕНІЙ СЕКРЕТАР

